

אפלטון

אֶוּתִּיפֶרוֹן

Εὐθυφρων

תרגום מיוונית עתיקה והוסיף הערות

שמעון בוזגלו

2005

כל הזכויות שמורות לשמעון בוזגלו

אֲוִתִּיפְרוֹן

מה קרה, סוקרטס? מה הוציא אותך ממרכז הספורט והביא אותך להיות כאן היום מול משרדי התביעה? אל תגיד לי שבאת, כמוני, להגיש תביעה משפטית?

סוקרטס

לא, אותיפרון. ודרך אגב, האתונאים לא קוראים לזה תביעה משפטית, אלא כתב אישום.¹

אֲוִתִּיפְרוֹן

מה אתה אומר! מישוהו כנראה הגיש נגדך כתב אישום, כי קשה לי להאמין שאתה תאשים אדם אחר.

סוקרטס

ברור שלא.

אֲוִתִּיפְרוֹן

אז מישוהו מאשים אותך?

סוקרטס

כן.

אֲוִתִּיפְרוֹן

מי זה?

סוקרטס

אני בקושי מכיר אותו. הוא נראה לי צעיר לא מופר. אני חושב שקוראים לו מֶלְטוֹס,² ושהוא משכונת פִּיתֶטָאוֹס. אתה מכיר מלטוס אחד מפיתטאוס, שיש לו שיער חלק, זקן דליל ואף נשורי?

אֲוִתִּיפְרוֹן

לא, לא מכיר. איזה כתב אישום הוא הגיש נגדך?

¹ המונח "תביעה משפטית" מציין מקרה פרטי: התובע דורש לפצות אותו על עוול שנעשה לו. המונח "כתב אישום" בא לציין אירוע ציבורי: התובע דורש עונש על עוול שהנתבע עשה למדינה.

² מלטוס: מלטוס הגיש אמנם את כתב האישום, אבל הדמויות המרכזיות מאחורי הפרשה הזאת הן ליקוס ובייחוד אֶנִיטוֹס. אם מלטוס הוא אכן מחבר הטרגדיות בעל אותו שם (או לפחות הבן של אותו מחבר טרגדיות), אז בהערה של סוקרטס שמדובר בצעיר לא מוכר יש יותר משמץ רשעות.

סוקרטס

איזה? די מרשים, אני משער. כי זה לא משהו שאפשר לזלזל בו כשאיש צעיר מגיע להבנה של עניינים כל כך עמוקים. לטענתו, הוא יודע איך הצעירים מתקלקלים, ומי מקלקל אותם. אולי הוא איש חכם שהבחין איך מרוב בורות אני מקלקל את בני גילו, אז הוא הולך למדינה, כמו לאימא שלו, כדי להאשים אותי. אני חושב שהוא היחיד שמתחיל קריירה פוליטית בדרך הנכונה. כי הדרך הנכונה היא לדאוג קודם כל שהצעירים יהיו טובים ככל האפשר, כמו שהגיוני שאיכר טוב ידאג קודם כל לנבטים ורק אחר כך לשאר. ככה גם מלטוס: נראה שהוא מנכש קודם כל אותנו, ש"מקלקלים את ניצני הנעורים", כמו שהוא מנסח את זה. אחר כך הוא ידאג גם למבוגרים, ואין ספק שהוא יביא הרבה שפע וברכה למדינה, כמו שאפשר לצפות ממי שהתחלה שלו כל כך מביחה.

אותיפרון

הלואי, סוקרטס, אבל נראה לי שההפך יקרה. לדעתי, בניסיון שלו לפגוע בכך הוא מתחיל לפגוע במדינה, ועוד מהיסודות שלה. תגיד, איך לטענתו אתה מקלקל את הצעירים?

סוקרטס

איך? אתה לא תאמין, ידידי. הוא טוען שאני ממציא אליים. אז בגלל שאני ממציא אליים חדשים, ומתעלם מהאליים הקודמים, הוא מאשים אותי. טוב, ככה לפחות הוא טוען.

אותיפרון

אני מבין. זה בגלל שאתה טוען שאתה שומע מפעם לפעם קולות אל-אנושיים.³ אז הוא הגיש נגדך את כתב האישום הזה על חדשנות בענייני דת, והוא פונה אל בית המשפט כדי להעליל עליך, כי הוא יודע שההמון נסחף בקלות להאמין לעלילות כאלה. כן, אותו הדבר גם אצלי: בכל פעם שאני מדבר באסיפת העם על ענייני דת ומנבא להם את העתיד, הם צוחקים עלי כאילו אני משוגע. והנה, למרות ששום דבר ממה שאמרתי לא הופרך, בכל זאת הם שונאים אותנו ואת כל מי שדומה לנו. אבל אסור לפחד מהם, להפך – צריך לעמוד מולם בראש זקוף.

סוקרטס

כן, אותיפרון יקר, יכול להיות שזה לא נורא להיות נלעג. תראה, האתונאים לא ממש מוטרדים אם מישו נראה להם חכם, בייחוד אם הוא לא משתדל להפיץ את החוכמה שלו. אבל אם הוא גורם גם לאחרים להיות כמוהו, הם מתרגזים – מקנאה, כמו שאתה אומר, או מסיבה אחרת.

³ קולות אל-אנושיים: או אותות אל-אנושיים. מילולית "הדבר הקדמוני". במונחים מודרניים היינו קוראים לזה אולי "קול פנימי".

אותיפרון

אני באמת לא מתלהב לבדוק את היחס שלהם אלי בנושא הזה.

סוקרטס

אולי בגלל שאתה נראה מישהו שמואיל לתת רק מעט מעצמו, ולא מוכן לחלוק את החוכמה שלו עם אחרים. אבל במקרה שלי, נדמה לי שהעובדה שאני אוהב-אדם גורמת להם לחשוב שאין לי בעיה לשוחח עם כל אדם על כל נושא – ולא רק בלי לדרוש שכר, אלא אני אפילו שמח לשלם למי שמוכן לשמוע אותי. אז כמו שכבר אמרתי, אם הם מתכוונים במשפט הזה לצחוק עלי, כמו שאמרת שהם צוחקים עליך, בבקשה, שיצחקו. אבל אם הכוונות שלהם רציניות, אף אחד לא יכול לדעת לאן זה יתגלגל, חוץ מכם, הנביאים.

אותיפרון

אבל אולי הכול יהיה פשוט, סוקרטס: אתה תנהל את המשפט שלך בתבונה, וסביר להניח שגם אני.

סוקרטס

ומה המקרה שלך, אותיפרון, אתה תובע או נתבע?

אותיפרון

תובע.

סוקרטס

את מי?

אותיפרון

את מי שבגלל התביעה שלי נגדו שוב חושבים שאני משוגע.

סוקרטס

מה זאת אומרת? אתה תובע איזו ציפור?

אותיפרון

לא, הוא זקן מדי בשביל לעוף.

סוקרטס

מי זה ?

אותיפרון

אבא שלי.

סוקרטס

סליחה ? אבא שלך ?

אותיפרון

נכון מאוד.

סוקרטס

ועל מה אתה תובע אותו ?

אותיפרון

על רצח, סוקרטס.

סוקרטס

אלוהים אדירים ! רוב האנשים היו מתבלבלים במקרה כזה ולא היו יודעים מה נכון לעשות ומה לא נכון. איש פשוט לא היה עושה את מה שעשית, רק איש מאוד חכם.

אותיפרון

בהחלט.

סוקרטס

מי הנרצח, קרוב שלך ? טוב, זה ברור, לא היית תובע את אבא שלך לטובת מישהו זר.

אותיפרון

סוקרטס, זה מגוחך אם אתה חושב שיש איזה חשיבות לשאלה אם הנרצח הוא זר או קרוב משפחה, ולא רואה שהבעיה האמיתית היא אם הרוצח רצח בצדק או שלא בצדק. אם בצדק, צריך להניח לו, ואם לא – צריך לתבוע אותו, גם אם הוא בן משפחה מקרבה ראשונה. כי אם אתה נמצא

בקשר עם מישהו כזה, כשאתה יודע מה הוא עשה, ואתה לא נוקט נגדו בצעדים משפטיים כדי לטהר גם אותו וגם את עצמך מהפשע הזה, הטומאה שלך שווה לשלו.

בכל אופן, הנרצח היה פועל שלי, והוא עבד אתנו כשעיבדנו את השדות שלנו באי נְקֶסוֹס. יום אחד הוא השתכר, התרגז על אחד המשרתים שלנו ושחט אותו. אבא שלי קשר אותו בידיים וברגליים וזרק אותו לתוך תעלה, ואחר כך שלח לכאן שליח כדי לשאול את הפקיד הממונה מה צריך לעשות במקרה כזה. בינתיים, בגלל הרצח, הוא הזניח את האיש הקשור ולא היה לו אכפת אם הוא ימות – מה שבאמת קרה. בגלל הרעב והקור, האיש מת לפני שהשליח חזר מהפקיד הממונה.

בגלל זה אבא שלי, יחד עם כל המשפחה, כועסים עלי. כי בגלל רוצח אני עומד לתבוע אותו על רצח. כי הם טוענים שלא רק שאבא שלי לא רצח, אלא שגם אם אין ספק שהוא רצח, בסופו של דבר הנרצח היה רוצח ולכן אני לא צריך להגן עליו, כי זה חילול קודש שכן תובע את אבא שלו על רצח. סוקרטס, רואים שהם לא יודעים הרבה על עמדת הדת בענייני קדושה ואי-קדושה.

סוקרטס

תגיד, אותיפרון, אתה באמת מאמין שאתה כל כך מתמצא בענייני דת ובענייני קדושה ואי-קדושה, עד שאתה לא מפחד, שעכשיו, במצב שתיארת, אתה בעצמך מחלל את הקודש כשאתה תובע למשפט את אבא שלך?

אותיפרון

לא הייתי עושה את זה, סוקרטס, אם לא הייתי מתמצא בעניינים האלה.

סוקרטס

אם ככה, נראה לי שהכי טוב בשבילי זה להפוך לתלמיד שלך, ולהציע לַמְלָטוֹס פשרה עוד לפני שכתב האישום שלו יישמע? אני אגיד לו שגם בעבר הערכתי מאוד את ההבנה בענייני דת, ושעכשיו, מאחר שהוא טוען שאני חוטא באלתור ובחדשנות בעניינים האלה, החלטתי להפוך לתלמיד שלך.

אני אגיד לו "מלטוס, אם אתה מסכים שאותיפרון מומחה בעניינים כאלה, אז אתה צריך לבטל את התביעה נגדי, כי אני תלמיד שלו. ואם אתה לא מסכים שהוא מומחה בעניינים כאלה, תבע את המורה שלי, לא אותי, על קלקול המבוגרים – אותי הוא מקלקל במה שהוא מלמד אותי, ואת אבא שלו הוא מקלקל בזה שהוא מאשים ומעניש אותו".

אם הוא לא ישתכנע ולא יבטל את התביעה, או לא יאשים אותך במקומי, אז הדבר הכי טוב יהיה אם אחזור בבית המשפט על אותה הפשרה שכבר הצעתי לו!

אותיפרון

תאמין לי, סוקרטס, אם הוא רק היה מנסה להאשים אותי, הייתי כבר מוצא את נקודת התורפה שלו ודואג שהמשפט ייערך נגדו, לא נגדי.

סוקרטס

ידיד יקר, זאת בדיוק הסיבה שאני משתוקק להיות תלמיד שלך. אני יודע שמלטוס, ואין לי ספק שגם אחרים, מעמיד פנים שהוא אפילו לא רואה אותך, אבל בי הוא נועץ כזה מבט משתלח עד שהוא מאשים אותי בכפירה.

אז בוא תגיד לי בבקשה את מה שלפני רגע התעקשת שאתה יודע: מהן יראה וכפירה?⁴ ולא חשוב אם זה ביחס לרצח או לדברים אחרים. האם הקדושה היא אותו דבר עצמו בכל פעולה? ולהפך, האם אי-הקדושה הפוכה לגמרי לקדושה והיא דומה לעצמה בכל מקרה ומקרה, כלומר, יש לה צורה?⁵ אחת שעל-פיה מודדים את כל מה שהוא אי-קדושה?

אותיפרון

ברור.

סוקרטס

אז מה הן לדעתך קדושה ואי-קדושה?

אותיפרון

קדושה היא מה שאני עושה כרגע: להעמיד לדין את מי שחטא ברצח או בשוד מקדשים או בכל פשע דומה, גם אם הוא אבא או אימא שלך או כל אחד אחר. ואי-קדושה – לא להעמיד אותו לדין. סוקרטס תראה איזה מוצקה ההוכחה שלי שזה החוק – הוכחה שכבר הצגתי לאחרים כדי להצביע על ההתנהגות הנכונה שלי: אסור להניח למחלל קודש, יהיה מי שיהיה. הנה, אותם אנשים שמאמינים שזאוס הוא האל הכי נעלה וצדיק מודים שהוא ככל את אביו משום שהוא בלע את הבנים שלו שלא בצדק. ושאביו, לפני זה, סירס את אבא שלו מסיבות דומות.⁶ אבל כשזה מגיע אלי, הם כועסים עלי שאני תובע את אבא שלי על הפשע שלו, וככה יוצא שהם אומרים על האלים ועלי דברים הפוכים.

⁴ יראה וכפירה: אפלטון לא מבחין הבחנה חדה בין יראה וכפירה לבין קדושה ואי-קדושה.

⁵ צורה: במילים אחרות, סוקרטס מבקש כאן יסוד משותף לכל המרכיבים של אותו מין.

⁶ אבא של זאוס הוא קרונוס, ואביו של קרונוס הוא אורנוס. ראו באתר: הסידור, תאוגוניה, עמודים 40-41 ועמודים 57-60.

סוקרטס

אותיפרון, אתה לא חושב שזאת הסיבה לכתב האישום נגדי – שאיכשהו קשה לי לקבל סיפורים כאלה על האלים? כן, סביר להניח שזו עילה טובה להאשים אותי בחטא. בכל אופן, אם הסיפורים האלה משכנעים מישהו כמוך, שמתמצא בעניינים כאלה, כנראה כולנו חייבים לקבל אותם. כי מה נוכל להגיד אם אנחנו עצמנו מודים שאנחנו לא יודעים כלום עליהם? אבל תגיד, אתה באמת מאמין שהדברים האלה קרו?

אותיפרון

כן, ואפילו דברים יותר מופלאים מאלה. דברים שרוב האנשים לא מכירים.

סוקרטס

ואתה ממש מאמין שהאלים נלחמים אלה באלה, ושיש ביניהם יחסי-איבה קשים, מלחמות, וכל שאר הדברים שהמשוררים שרים לנו עליהם, ושהציירים הטובים שלנו מקשטים על-פיהם את המקדשים? קישוטים שאפשר למצוא גם על הגלימה שלוקחים לאקרופוליס בחגיגות הגדולות לכבוד האלה אֶתֶנָה. אלה סיפורים אמיתיים, אותיפרון?

אותיפרון

ברור, סוקרטס, ולא רק הם. כמו שאמרתי קודם, אם תרצה אני אוכל להסביר לך עוד הרבה דברים על הדת, שאין לי ספק שידהימו אותך.

סוקרטס

אין ספק. אבל תספר לי עליהם בפעם אחרת, כשיהיה לנו זמן. בוא עכשיו תנסה לענות באופן יותר בהיר על השאלה ששאלתי אותך לפני רגע. כי כששאלתי אותך מהי קדושה, לא ענית לי תשובה מספקת, ורק אמרת שקדושה היא מה שאתה עושה ברגע הזה – תובע את אביך על רצח.

אותיפרון

נכון, וזאת האמת.

סוקרטס

אולי. אבל למעשה אתה אומר שעוד הרבה דברים הם קדושים.

אותיפרון

אני לא מכחיש.

סוקרטס

אבל אתה זוכר שלא את זה ביקשתי ממך ? לא ביקשתי שתלמד אותי איזה פרט או שניים מתוך כל הדברים הקדושים, אלא את הצורה עצמה שעל-פיה כל הדברים הקדושים הם קדושים. כי אמרת שבאמצעות צורה אחת קדושה היא קדושה ואי-קדושה היא אי-קדושה. זוכר ?

אותיפרון

ברור.

סוקרטס

אז תלמד אותי מה הצורה הזאת, כך שאם אשתמש בה בתור תבנית אני אוכל להגיד שכל מה שתואם אותה, ממה שאתה או משהו אחר עושה, הוא קדוש, ואדחה את מה שלא תואם אותה.

אותיפרון

בסדר, סוקרטס, אם זה מה שאתה רוצה, זה מה שאני אגיד לך.

סוקרטס

כן, זה בדיוק מה שאני רוצה.

אותיפרון

טוב, אז מה שנעים לאלים הוא קדושה, ומה שלא נעים להם – אי-קדושה.

סוקרטס

יוצא מן הכלל, אותיפרון ! עכשיו ענית על מה ששאלתי. אומנם אני עדיין לא יודע אם זה נכון, אבל אין ספק שתוכל לנמק את זה.